

Identifying the future scenarios of the presence and activity of the Takfiri-terrorist group of ISIS (case study: the eastern borders of the country)

Alireza Najafi¹, Seyed Ali Ebadinejad², Nejat Amiri³

Received: 19 - 07 - 2023

PP. 41-70

Accepted: 17 - 09 - 2023

Abstract

Background and objective: The activity of the Takfiri-terrorist groups of ISIS in the eastern borders of the country is one of the most important events that has received special attention in recent years. Providing the security in the eastern borders is a very important concern which is faced with many uncertainties in the future due to the activities of ISIS. The purpose of this research is to identify the future scenarios of the presence and activity of the Takfiri-terrorist group of ISIS in the eastern borders of the Islamic Republic of Iran.

Research method: The present research, with its future studies approach and its diverse methods has answered this question: What possible scenarios can be imagined for the presence of ISIS terrorist groups in the eastern borders? In each of these scenarios, what will be the status of the presence of ISIS and the role of policing-security organizations? Petershwartz's 8-step approach has been used for scenario writing. The research method is expert-oriented and based on interviews, expert panels and brainstorming sessions. To analyze data, the opinions of 20 security-police experts have been qualitatively and systematically analyzed to achieve theoretical saturation.

Findings: The findings of the research show that the drivers and different states of double key uncertainties include the possibility of cooperation of other takfiri groups in the region with ISIS and the state of coordination of the border residents in dealing with the Tadvin group, which in the best situation ISIS is not able to directly attack the eastern borders of the country and the border residents are aligned with each other and fight the ISIS, and in the worst situation, with the cooperation of other Takfiri groups, they penetrate into the country from the eastern borders, and some border residents have cooperated with this terrorist group.

Conclusion: Four scenarios can be conceived for the future activity of the ISIS terrorist group in the eastern borders, and some recommendations have been made to ensure the security of the eastern borders and the necessary measures have been offered to realize the desired scenario in different areas.

Keywords: future studies scenario processing, ISIS, eastern borders of the country.

Reference: Najafi, Alireza; Ebadinejad, Seyed Ali; Amiri, Nejat. (2023). "Identifying the future scenarios of the presence and activity of the Takfiri-terrorist group of ISIS (case study: the eastern borders of the country)". *Quarterly Journals of East of Tehran Province Police Science*, 11(42), pp. 41-70.

1- Assistant professor of political geography and faculty member of Amin University of Police Sciences (corresponding author's email: behshadbeheshi@yahoo.com).

2- Associate Professor, Department of Geography, Amin University of police Sciences, Tehran, Iran.

3- Faculty member of Amin University of Police Sciences and PhD student of Tehran University (e-mail: nejat.amiri@gmail.com).

مقاله: پژوهشی

شناسایی سناریوهای آینده حضور و فعالیت گروهک تکفیری - تروریستی داعش (مورد مطالعه: مرزهای شرقی کشور)

علیرضا نجفی^۱، سید علی عبادی نژاد^۲، نجات امیری^۳

پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۶

از صفحه ۴۱ تا ۷۰

دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۲۸

چکیده

زمینه و هدف: فعالیت گروهک‌های تکفیری- تروریستی داعش در مرزهای شرقی کشور یکی از مهم‌ترین رویدادهایی است که در سال‌های اخیر مورد توجه جدی قرار گرفته است. تأمین امنیت مرزهای شرقی دغدغه بسیار مهمی است که با توجه به فعالیت داعش در آینده با عدم قطعیت‌های فراوانی روبه‌رو شده است. هدف از انجام این پژوهش شناسایی سناریوهای آینده حضور و فعالیت گروهک تکفیری- تروریستی داعش در مرزهای شرقی جمهوری اسلامی ایران است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر با رویکرد آینده‌پژوهی و روش‌های متنوع آن، به این پرسش پاسخ داده است که: چه سناریوهای احتمالی برای حضور گروهک‌های تروریستی داعش در مرزهای شرقی می‌توان تصور کرد؟ در هر کدام از این سناریوها وضعیت حضور داعش و نقش‌آفرینی سازمان‌های انتظامی - امنیتی به چه شکل خواهد بود؟ از رویکرد ۸ مرحله‌ای پیتزشوارتز برای سناریونویسی استفاده شده است. روش پژوهش، خبره‌محور و مبتنی بر مصاحبه، پنل‌های خبرگی و جلسات ذهن‌انگیزی است و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز نظرات ۲۰ نفر از خبرگان امنیتی - انتظامی به صورت کیفی و نظام‌اند تا حصول اشباع نظری مورد تحلیل قرار گرفته است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که پیش‌ران‌ها و حالت‌های مختلف عدم قطعیت‌های کلیدی دوگانه شامل احتمال همکاری سایر گروهک‌های تکفیری منطقه با داعش و وضعیت هماهنگی مرزنشینان در برخورد با گروهک تدوین که در بهترین وضعیت داعش توان حمله مستقیم به مرزهای شرقی کشور را نداشته و مرزنشینان با یکدیگر هم‌سو و در مقابل داعش قرار دارند و در بدترین وضعیت با همکاری سایر گروهک‌های تکفیری از مرزهای شرقی به داخل کشور نفوذ و برخی مرزنشینان با این گروهک تروریستی هم‌سو شده‌اند.

نتیجه‌گیری: چهار سناریو برای آینده فعالیت گروهک تروریستی داعش در مرزهای شرقی قابل تصور است و پیشنهادهایی برای تأمین امنیت مرزهای شرقی و اقدامات لازم برای تحقق سناریوی مطلوب در حوزه‌های مختلف ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: آینده‌پژوهی، سناریو پردازی، داعش، مرزهای شرقی کشور.

استناددهی (APA): نجفی، علیرضا؛ عبادی نژاد، سید علی؛ امیری، نجات. (۱۴۰۲). «شناسایی سناریوهای آینده حضور و فعالیت گروهک تکفیری - تروریستی داعش (مورد مطالعه: مرزهای شرقی کشور)». *پژوهشنامه جغرافیای انتظامی*، ۱۱(۴۳)، صص ۴۱-۷۰.

۱ - استادیار جغرافیای سیاسی و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی امین (رایانامه نویسنده مسئول): behshadbeheshti@yahoo.com

۲ - دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه جامع علوم انتظامی امین، تهران، ایران

۳ - عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی امین و دانشجوی دکتری آینده‌پژوهی دانشگاه تهران (رایانامه): nejat.amiri@gmail.com

مقدمه

حضور گروهک تروریستی تکفیری داعش در اطراف مرزهای جغرافیایی جمهوری اسلامی ایران، تهدیدات امنیتی بسیاری را برای کشورمان به همراه داشته است. این تهدیدات با حضور داعش در افغانستان ملموس تر و بیش تر شده است. تهدید بروز فرقه‌گرایی ضدشیعی در حالی که حوزه عربی-اسلامی درگیر تکفیر و تروریسم فرقه‌ای است با استقرار داعش در حوزه شرقی جهان اسلام به‌ویژه افغانستان، ایجاد جبهه جدیدی از «جنگ درون‌مذهبی» و فرقه‌ای بسیار محتمل است. امروزه با مداخله سرویس‌های اطلاعاتی آمریکا و رژیم صهیونیستی، نوک حمله نیروهای تکفیری علیه اهداف درون‌اسلامی یعنی شیعیان، اهل سنت، میانه رو، اقلیت‌های قومی-مذهبی و... تعریف شده است. در چارچوب راهبردهای امنیتی غرب، همواره پدیده‌های فکری، اعتقادی و سیاسی رقیب و متخاصم با جمهوری اسلامی ایران، به‌منظور تضعیف توان الگوسازی و استهلاک قدرت منطقه‌ای ایران، ایجاد و حمایت شده‌اند (عالیشاهی و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۱۸۱).

گروه‌های تکفیری، توسط نیروهای اطلاعاتی آمریکا و انگلیس و حمایت‌های مالی برخی کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس برای مقابله با قدرت شیعیان، محور مقاومت و افزایش ضریب نفوذ جمهوری اسلامی ایران در منطقه ایجاد شده‌اند. خطر گروه‌های تکفیری با تشدید فرقه‌گرایی مذهبی، اختلافات قومی و زبانی، آینده امنیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تمامیت ارضی جمهوری اسلامی ایران را در استان‌های شرقی کشور تحت تأثیر قرار خواهد داد. قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای با طرح مسائلی مثل اسلام هراسی، شیعه‌هراسی، اقدام به فرقه‌گرایی مذهبی در آن محیط کرده و قدرت‌های فرامنطقه‌ای با پشتیبانی از گروه‌های تکفیری با هدف ایجاد ناامنی، اختلافات قومی، زبانی و مذهبی را در میان ساکنین استان‌های مذکور به وجود آورده و با ورود گروهک‌های تکفیری به حریم امنیتی مرزهای شرقی جمهوری اسلامی ایران امنیت این مناطق را تحت تأثیر قرار داده‌اند. بنابراین بحران

داعش از پر اهمیت‌ترین چالش‌ها در عرصه سیاست خارجی نیز محسوب می‌شود (سنایی و کاویانپور، ۱۳۹۵، ص ۱۴۸).

از این رو بر اساس دیده‌بانی فعالیت‌های داعش در مناطق هم‌جوار با مرزهای شرقی کشور در استان‌های غربی افغانستان و سناریوهای مطرح‌شده، به دلیل این‌که تفکر تکفیری در بخش‌هایی از محیط امنیتی شرق جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه استان سیستان و بلوچستان و خراسان جنوبی برقرار بوده و بسترهای آن در کشور هم‌جوار مهیا است. در چارچوب سناریوی محتمل، با ادامه وضعیت موجود احتمال این‌که از طرف گروه‌های تکفیری ضرباتی قابل توجه به امنیت استان‌های شرقی در مناطق قابل نفوذ وارد و معضلات امنیتی شاخصی را در پی داشته باشد، وجود ندارد. از آنجایی‌که مهم‌ترین رویکرد و راهبردی برای شناخت فعالیت گروه‌های تکفیری - تروریستی انجام مطالعات آینده‌نگاری راهبردی است، از این منظر روش آینده‌نگاری، با در نظر گرفتن سناریوها برای تاب‌آوری بیش‌تر در آینده (گاریبولدی و همکاران^۱، ۲۰۲۱، ص ۲) در حوزه فعالیت‌های تروریستی، توأم با برنامه‌ریزی توسط کارشناسان و خبرگان سازمان‌های انتظامی - امنیتی صورت می‌گیرد، از این رو شناسایی روندها، رویدادها، تصاویر و اقدام‌ها (دیتور^۲، ۲۰۰۹، ص ۱۷) برای شناخت نوع فعالیت گروه‌های تروریستی داعش گام اول برای شناخت سیستم مورد مطالعه است. سیستم مورد مطالعه در این پژوهش که در زمان حال و آینده باید مورد توجه قرار گیرد. فعالیت گروهک‌های تکفیری - تروریستی داعش است.

از این رو به‌منظور یافتن راهکار مقابله با این گروه‌ها، شناخت زمینه‌ها و علل و توانمندی گروه‌های تکفیری، حتی برای دولت‌مردان کشور ما که با خطر آن‌ها روبه‌رو هستند، از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. با توجه به اقدامات و تهدیدهای امنیتی گروهک داعش در کشورهای نظیر افغانستان و عراق و نزدیک شدن به مرزهای شرقی ج.ا.ایران و احتمال اختلال در امنیت مناطق مرزی، این پژوهش با هدف شناسایی سناریوهای آینده حضور و فعالیت

گروهک تکفیری- تروریستی داعش در قلمرو مرزهای شرقی کشور صورت گرفته است. بنابراین پژوهش حاضر با هدف شناسایی سناریوهای ممکن، محتمل و مطلوب فعالیت‌های گروه‌های تکفیری- تروریستی داعش در مرزهای شرقی کشور صورت گرفته است.

پیشینه پژوهش و مبانی نظری

درج و نورانی بنام (۱۴۰۱) در مقاله ای با عنوان «تلاش راهبردی جمهوری اسلامی ایران برای حذف داعش از معادلات عراق و سوریه» بیان می‌دارند که: تحولات سیاسی که از سال ۲۰۱۱ میلادی در کشورهای عربی به‌وقوع پیوست نه‌تنها به استقرار حکومت‌های دموکراتیک در منطقه ختم نشد، بلکه به پیدایش و گسترش داعش منجر شد. این گروه تروریستی از شمال آفریقا تا غرب آسیا در کشورهای منطقه پدیدار گشت و دست به اقدامات تروریستی زد. با توجه به این‌که سوریه و عراق در کانون این بحران تروریستی قرار گرفتند، تهدید داعش بیش‌ازپیش برای جمهوری اسلامی نمایان گشت. بنابراین، ایران با اتخاذ تدابیر و خط‌مشی‌های سیاسی و نظامی در تلاش برای دفع این تهدیدات برآمد تا از این طریق از فروپاشی حلقه‌های مقاومت در منطقه ممانعت به‌عمل آورد. جمهوری اسلامی، به‌عنوان بازیگر کلیدی محور مقاومت و با هدف جلوگیری از تضعیف و فروپاشی حلقه‌های زنجیره مقاومت در منطقه، در تلاش برای شکست و نابودی این گروه تروریستی برآمد و از شکل‌گیری نظم و الگوی منطقه‌ای در راستای اهداف و منافع رقبای خود در غرب آسیا ممانعت ورزید.

فوزی و نخعی زرنندی (۱۴۰۰) در مقاله ای با عنوان «آینده‌پژوهی داعش در عراق و سوریه» نشان می‌دهند که بهترین حالت ممکن آینده داعش ادامه روند فعلی و رشد مداوم این روند تا نابودی کامل داعش می‌باشد که از طریق هم‌گرایی سیاسی و مذهبی و کاهش شکاف‌های اجتماعی در دو سطح داخلی عراق و سوریه و بین کشورهای منطقه به‌دست می‌آید، به‌طوری‌که هرچه این هم‌گرایی افزایش پیدا کند قدرت حکومت‌های مرکزی در عراق و سوریه بیش‌تر

و باعث تقویت سناریو نابودی داعش می‌شود که سناریوی مطلوب برای امنیت ملی ایران است. در مقابل هر چه این هم‌گرایی کم‌تر و به سمت افزایش شکاف سیاسی و مذهبی در دو سطح داخلی عراق و سوریه و تنش و درگیری و یا حتی جنگ بین کشورهای منطقه کشیده شود، روند مبارزه با داعش با فروپاشی مواجهه شده و باعث تقویت سناریوی بدترین حالت ممکن، شکل‌گیری مجدد داعش می‌شود که بدترین سناریو برای امنیت ملی ایران است.

داوند و اسلامی (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «امکان‌سنجی دولت‌سازی داعش در محیط پیرامونی ج.ا.ا. تا ۱۴۰۴ در پرتو الگوی امنیت راهبردی» بر مبنای روش تحلیلی- تجویزی و آینده‌پژوهی نشان‌گر آن است؛ دولت‌سازی داعش در افغانستان به‌عنوان یکی از همسایه‌های شرقی ایران، بر اساس شرایط ژئوپلیتیکی و میدانی این کشور، ممکن است. اگرچه، ایدئولوژی داعش در جامعه افغانستان نامشروع و نامقبول است و این گروه تروریستی مانند طالبان از جایگاه اجتماعی و سابقه تاریخی در افغانستان برخوردار نیست. اما عواملی نظیر حضور داعش در این کشور، بی‌ثباتی سیاسی افغانستان و امکان ائتلاف داعش با سایر گروه‌های تکفیری و افراطی، امکان دولت‌سازی داعش در افغانستان را فراهم می‌کند. در نهایت مقابله با داعش از منظر نخبگان و منابع پژوهش در محیط پیرامونی از جمله افغانستان در پرتو کاربست راهکارهای مادی، نهادی و عقیدتی امکان‌پذیر است.

اخوان کاظمی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «آینده‌پژوهی گروه‌های تکفیری و تأثیر آن‌ها بر منازعات منطقه ای در غرب آسیا» ظهور گروه‌های تکفیری سلفی به‌عنوان بازیگرانی غیررسمی، بر ابهام در آینده منطقه غرب آسیا و شکل منازعات آن افزوده است. سناریوهای استخراج شده عبارت‌اند از: الف) سناریوهای مطلوب: ۱- سناریوی مطلوب اول: نابودی کامل گروه‌های تکفیری و شکل‌گیری حکومت‌های دموکراتیک در کشورهای درگیر منازعه بر اساس مدل تقسیم قدرت؛ ۲- سناریوی مطلوب دوم: سرکوب موقتی گروه‌های تکفیری و حاکم‌شدن مدل حکومتی جمهوری اسلامی عربی

(ماندن بشار اسد در مسند ریاست جمهوری). ب) سناریوهای محتمل: ۱- سناریوی محتمل اول: خارج شدن گروه‌های تکفیری از داعیه‌داری تشکیل حکومت؛ اما تقسیم داخلی قدرت در بین قومیت‌ها و مذاهب؛ ۲- سناریوی محتمل دوم: تجزیه سوریه، عراق، لیبی و سایر کشورهای درگیر بحران و شکل‌گیری بازیگران جدید در صحنه معادلات منطقه (تشکیل دولت کردستان در سطح منطقه). ج) سناریوی ممکن: پیش‌روی نیروهای تکفیری مدعی حکومت اسلامی و تسخیر سرزمین‌های بیش‌تر.

نواکی^۱ (۲۰۱۹) در پژوهش خود با عنوان «ارزیابی تهدید حملات تروریستی احتمالی به زیرساخت حمل و نقل» به این نتیجه رسیده است که تهدیدهای حملات تروریستی به زیرساخت حمل‌ونقل، کاملاً در سطح دنیا قابل توجه است و تاکنون این تجارت حدود ۲۴ درصد کل حملات صورت‌گرفته را به‌خود اختصاص داده است. طبق گفته سازمان‌های جاسوسی، جنایت‌کاران و تروریست‌ها برای مختل کردن زیرساخت حمل‌ونقل در کشورهای مختلف در سرتاسر دنیا برنامه‌ریزی می‌کنند؛ چراکه ناحیه آزاد و بازی است که تعداد زیادی از مردم در زمان و مکان‌های قابل پیش‌بینی در آن جا جمع می‌شوند. اجازه دادن به سیستم‌های حمل‌ونقل برای کار کردن کارآمد و مؤثر، باید یک اولویت ملی و بین‌المللی باشد و راه حل آن، مستلزم ابتکار عمل‌های جهانی و همکاری‌های نزدیک سیستم‌های حمل‌ونقل، پلیس، امنیت و سایر سازمان‌های بین‌المللی است.

نتایج بررسی پیشینه پژوهش‌ها نشان می‌دهد که واگرایی سیاسی و مذهبی و شکاف‌های اجتماعی - اقتصادی مرزنشینان از یک‌سو و بی‌ثباتی سیاسی افغانستان و امکان ائتلاف داعش با سایر گروه‌های تکفیری در افغانستان و دولت‌سازی داعش در افغانستان به‌عنوان یکی از همسایه‌های شرقی ایران، بر اساس شرایط ژئوپلیتیکی و میدانی این کشور از سوی دیگر در نحوه فعالیت و گروهک‌های تروریستی داعش در مرزهای شرقی جمهوری

اسلامی ایران تأثیرگذار بوده که نیازمند مطالعات آینده‌نگاری راهبردی برای مواجهه با آینده‌های باورپذیر اعم از آینده‌های محتمل، ممکن و مطلوب است.

مکتب کپنهاک و تأثیر افراط‌گرایی تکفیری داعش در آسیای مرکزی بر امنیت ملی ایران

از نظر مکتب کپنهاک، امنیت منطقه‌ای یک نظام امنیتی است که کشورهای واقع در آن؛ دغدغه امنیتی مشابهی دارند، از نظر تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی دارای خاطرات یا سرنوشت نسبتاً مشترکی هستند و واحدهای تشکیل‌دهنده آن بر حسب نگرانی‌ها و درک و برداشت یکسان از تهدیدات، به‌منظور ایجاد و حفظ خود تن به قواعد و سازوکارهای مشخص می‌دهند. از نظر باری بوزان، تحلیل امنیت در سه سطح جهانی، منطقه‌ای و داخلی صورت می‌پذیرد. در سطح جهانی بیش‌تر به تحلیل عملکرد و سیاست‌های قدرت‌های بزرگ توجه دارد. در سطح منطقه‌ای حیطه و قلمرو تحلیل محدود شده و روندها و قدرت‌های منطقه‌ای بیش‌تر مدنظر هستند. سرانجام سطح داخلی است که در آن شرایط، سیاست‌ها و عملکرد داخلی و تأثیر آن بر امنیت را مد نظر دارد. از نگاه این مکتب این سه سطح همگی باید مورد توجه دقیق علمی واقع شوند. با این حال، به‌نظر می‌رسد که باید به تحلیل‌های منطقه‌محور توجه بیش‌تری شود و همان‌طور که در کتاب مناطق و قدرت نشان داده شده، هر منطقه مقتضیات امنیتی ویژه خود را دارد، طبعاً تحلیل‌های امنیتی آن به شکل متفاوتی از سایر مناطق صورت می‌پذیرد و یکسان‌انگاری نظری و عملی به هیچ‌وجه روا نیست (بوزان، ۱۳۷۹، ص ۱۱).

نظر باری بوزان در خصوص امنیت منطقه‌ای بر این اساس است که بررسی ملاحظات امنیتی کشوری در چارچوب ملی یا سطح جهانی به‌تنهایی نارسا است؛ چرا که از یک سو دولت‌ها در خلاء زندگی نمی‌کنند و با محیط خود در تعاملی هستند و از سوی دیگر این منطق که امنیت هر یک از دولت‌ها به امنیت همه مربوط می‌شود، پس هیچ‌چیز را نمی‌توان بدون درک همه چیز فهمید. او برای دستیابی به تحلیلی واقعی از امنیت منطقه‌ای به روابط مبتنی بر قدرت،

الگوی دوستی و دشمنی با دولت‌ها را افزود و تئوری مجموعه‌های امنیتی را مطرح کرد. در این نظریه دولت‌ها مهم‌ترین واحد تحلیل به‌شمار می‌آیند و بر بخش‌های نظامی و سیاسی به‌مثابه حوزه اصلی روابط امنیتی تأکید می‌شود. سیستم‌های منطقه‌ای و چارچوب برخورد با آن‌ها از نظر امنیتی مورد توجه قرار می‌گیرد و استقلال نسبی روابط امنیتی منطقه ای مشخص می‌شود. از دیدگاه باری بوزان به سه دلیل، تحلیل امنیت منطقه‌ای در یک محیط امنیتی چندبخشی نیازمند رویکرد چند وجهی خواهد بود: نخست، در هم‌تنیدگی طبیعی بخش‌های مختلف (سیاسی، نظامی، زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی). دوم، تمایل سیاست‌سازان به ارتباط موضوعات مختلف به یکدیگر در یک تصویر و سوم این‌که نهادهای امنیتی در یک منطقه می‌کوشند موضوعات و مسائل را در چارچوب ژئوپلیتیک خود مورد بررسی و ارزیابی قرار دهند.

اساساً، وجه تمایز و ویژگی خاص مکتب کپنهاک در تحلیل ماهیت ترکیبی تهدید این است که این مکتب ابتدا تهدید را به پنج بخش نظامی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی تقسیم می‌کند و سپس وابستگی متقابل آن‌ها با هم‌دیگر را توضیح می‌دهد. از نگاه مکتب کپنهاک، سیاست موفق آن است که تهدیدها را به چالش و مسائل امنیتی را به مسائل سیاسی تبدیل کند و بالعکس، چون عدم تدبیر سیاسی، بر حجم تهدیدات خواهد افزود، از این‌رو، بر اساس شاخصه‌های مکتب کپنهاک، ناامنی‌های به‌وجودآمده در مناطق پیرامونی ایران از سوی گروه‌های افراط‌گرای تکفیری، امنیت کشور را در حوزه‌های نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی تهدید می‌کند. در واقع حضور داعش در منطقه علاوه‌بر پیامدها و خطرات عمده سیاسی، رشد اقدامات تروریستی، تجزیه کشورهای منطقه و درگیری‌های شدید قومی و مذهبی در منطقه، سبب فرسایش قدرت امنیتی ایران در طول مرزهای شرقی و افزایش تعهدات فراملی کشور خواهد شد (توکلی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۸).

آینده‌پژوهی و فعالیت تکفیری - تروریستی داعش

آینده‌پژوهی، پژوهشی تازه و دارای تفکری نظام‌یافته در مورد آینده‌های بدیل است. این حوزه پژوهشی، با به کار بستن ارزش، روش‌ها و نظریه‌های

خاص، پرده‌های ابهام از آینده را برداشته و بیش‌ازپیش ما را با گزینه‌های گوناگون آتی آشنا می‌سازد (نوروزی و قرایی ۱۴۰۱، ص ۵۹؛ به‌نقل از بل، ۱۳۹۲، ص ۳۹). آینده‌پژوهی در واقع دانش شکل بخشیدن به آینده، متناسب با امیال و آرمان‌های فرد و سازمان‌ها است. آینده‌پژوهی به این موضوع می‌پردازد که چگونه از دل تغییرات و تحولات امروز واقعیت فردا تولد می‌یابد. آینده‌پژوهان می‌خواهند بدانند چه آینده‌هایی می‌توانند رخ دهند (ممکن)، چه آینده‌هایی با احتمال بیش‌تری شکل می‌گیرند (محتمل) و چه آینده‌هایی باید برپا شوند. در واقع، آینده‌پژوهی فرایندی است که از طریق ایجاد ارتباط، هماهنگی و هم‌اندیشی‌ها بین سازمان‌ها و نهادهای جامعه، به سیاست‌گذاران و سیاست‌مداران کمک می‌کند تا برنامه‌های مناسبی را طراحی کنند (کورنیش^۱، ۲۰۰۷، ص ۵۴).

آینده‌پژوهان می‌خواهند با استفاده از این اندیشه، افزون بر تأمین رفاه نسل‌های کنونی، در کامیابی نسل‌هایی که هنوز پای به عرصه وجود نگذاشته‌اند نیز مؤثر باشند. آینده‌پژوهان، آینده‌های محتمل را می‌کاوند، هدف از بررسی آینده‌های محتمل، یافتن پاسخی برای این پرسش است که در یک بازه زمانی معین و با توجه به مقتضیاتی ویژه، محتمل‌ترین آینده برای پدیده‌های خاص چه خواهد بود؟ به‌عبارت دیگر اگر اوضاع به همین منوال ادامه یابد، محتمل‌ترین آینده برای پدیده‌های خاص چه خواهد بود؟ آینده محتمل، آینده‌پژوهان را به مطالعه شرایط موجود فرامی‌خوانند تا پیش‌بینی‌های خود را بر آن‌ها استوار سازند و از سویی دیگر نیز به بررسی روندها جهت‌دهی می‌کنند، روندهایی که از گذشته تا حال ادامه یافته‌اند. هدف از شناسایی و تحلیل روندها آگاهی یافتن از رویدادهایی است که در گذشته (نه چندان دور) رخ داده‌اند. برای بررسی آینده‌های محتمل نیازمند آگاهی از چگونگی گذار پدیده‌ها در مسیر گذشته تا حال است. آگاهی از روندهای گذشته کمک خواهد کرد تا مشخص شود آینده به احتمال فراوان چه سرانجامی خواهد داشت (شعاعی و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۶).

شکل‌گیری گروه داعش در سال ۲۰۱۴ در عراق و اقدامات تروریستی آن منافع ملی و امنیت ایران در محیط امنیتی غرب آسیا تحت تأثیر قرار گرفت چراکه نه تنها این گروه حوزه عملیات خود را بین‌الملل تعریف کرده بود بلکه با پیشروی به سمت مرزهای ایران موجب گسترش ناامنی نیز می‌شد. ایدئولوژی داعش در کنار حمایتی که از سوی غرب و متحدان منطقه‌ای آن می‌شد خطری برای محور مقاومت به‌شمار می‌رفت، بنابراین ظهور و قدرت گرفتن گروه تروریستی داعش در همسایگی ایران نه تنها بیم تجزیه عراق را به همراه دارد بلکه توانایی نظامی و تلاش برای نفوذ به داخل ایران از تهدیدات امنیتی به‌شمار می‌رود از همین رو راهبرد وحدت ملی و حفظ تمامیت ارضی عراق و مبارزه با داعش مدنظر ایران بوده است (محسنی و نقی‌زاده، ۱۴۰۰، ص ۸۷). از این رو ظهور داعش در منطقه خاورمیانه و در سرزمین‌های هم‌جوار ایران و حمایت بعضی از کشورهای منطقه و قدرت‌های فرمانطقه‌ای از این جریان، چالش‌ها و تغییرهایی عمیق را در معادلات منطقه‌ای ایجاد کرده است. گرچه ایران به‌عنوان یک کنش‌گر منطقه‌ای عمده، در نتیجه ظهور داعش با چالش‌هایی عمده روبه‌رو شد، در عین حال فرصت‌هایی جدید نیز در اختیار جمهوری اسلامی قرار گرفت. ایران به‌عنوان نماینده اسلام غیرخسونت‌ورز با ظهور این گروه تروریستی، با چالش‌هایی در عرصه‌های مختلف گفتمانی، امنیتی و سیاسی روبه‌رو شده است؛ در عین حال، فرصت‌هایی مناسب نیز به دلیل فعالیت‌های این گروه برای معرفی اسلام خسونت‌پرهیز پیش آمده است. تهدیدهای داعش با تغییر در معادلات منطقه‌ای برای ایران در حوزه‌های گفتمانی، امنیتی و ایدئولوژیک، برجسته است؛ در عین حال، فرصت‌های ظهور داعش برای ایران تمایز میان اسلام خسونت‌ورز و اسلام خسونت‌پرهیز، آشکار شدن ماهیت ضدتروریستی ایران برای جهان، برجسته شدن قدرت منطقه‌ای و تأثیرگذاری ایران در منطقه می‌باشد (رضایی و موسوی جشنی، ۱۳۹۶، ص ۱۴۹). بر مبنای روش تحلیلی-تجویزی و آینده‌پژوهی ستیزه‌جویی داعش با راهبرد ایران در جهان اسلام (تقویت مقاومت اسلامی) ریشه در هم‌پوشانی منافع داعش با منافع نظام سلطه دارد. توضیح آن‌که این گروه تروریستی-تکفیری برخلاف تاریخچه، ایدئولوژی، اهداف و

عملکرد خود در دو دوره قبل از تأسیس حکومت و در زمان حکومت‌داری اول این‌که، درصدد تشکیل «خلافت» و یا «دولت» نیست؛ دوم این‌که، به‌صورت روشمند در پی گسترش شبکه ترور در جهان اسلام است که در نهایت باعث مهار «اسلام سیاسی» و تقویت نظام سلطه می‌شود (سام دلیری و داوند، ۱۳۹۹، ص ۳۷۷).

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی بوده با توجه به فرایند سناریونویسی، کیفی است در این پژوهش از الگوی کلی برنامه‌ریزی مبتنی بر سناریو استفاده شده است، این پژوهش از نظر زمانی در سال ۱۴۰۱ و در قلمرو مرزهای شرقی کشور انجام شده است، روش‌های گردآوری داده‌ها شامل: مرور منابع و اسناد و پویش محیطی (مصاحبه، پنل خبرگی و پیمایش دلفی) است. در این پژوهش برای گردآوری اطلاعات از روش پنل و مصاحبه ساختارمند، دیده‌بانی اقدامات و تحرکات گروهک تروریستی داعش در استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی و خراسان رضوی، رجوع به اطلاعات ثانویه گزارش‌ها و بولتن‌های خبری استفاده خواهد شد.

هدف از مرور منابع و پویش محیطی، شناسایی سیستم مورد مطالعه یعنی فعالیت گروهک تکفیری - تروریستی داعش و مؤلفه‌های اثرگذار بر آن بوده است در مقاله حاضر این بررسی، از طریق مراجعه به کتاب‌ها، مقاله‌ها، گزارش‌ها، مصاحبه‌ها و اخبار موجود در پایگاه‌های عمومی و تخصصی جهان و رجوع به اطلاعات ثانویه گزارش‌ها و بولتن‌های خبری و با استفاده از روش پنل خبرگان و مصاحبه با صاحب‌نظران و دیده‌بانی اقدامات و تحرکات گروهک تروریستی داعش در استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی و خراسان رضوی انجام شد. پس از جست‌وجوی کلیدواژه‌های اصلی و بررسی و پالایش مجموعه ای از منابع و اسناد ذی‌ربط، تعداد قابل توجهی از روندها، اقدامات، سیاست‌ها و برنامه‌های اثرگذار بر وضعیت فعلی داعش و آینده‌های محتمل آن

شناسایی شد. سپس مجموعه‌ای از خبرگان و صاحب‌نظران، برای مصاحبه، پنل خبرگان و پیمایش دلفی، با استفاده از الگوی گلوله برفی انتخاب شدند.

جامعه آماری پژوهش حاضر استادان، کارشناسان و صاحب‌نظران مباحث گروه‌های تروریستی به‌خصوص گروهک تروریستی داعش، مسئولان امنیتی و انتظامی و دستگاه‌های درگیر در بحث امنیت و چالش‌های امنیتی استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی و خراسان رضوی است که تعداد آن‌ها ۵ تا ۳۰ نفر تا وقتی که پژوهش‌گر دیگر اطلاعات تازه‌ای دریافت نکند (رسیدن به اشباع نظری)، حجم نمونه مشخص و مصاحبه را متوقف می‌کند. لازم به ذکر است تعداد نفرات شرکت‌کننده در پنل‌های تخصصی در مراحل مختلف پژوهش به تناسب تخصص افراد و نقش بازیگران اعم از تحت نفوذ و خارج از نفوذ بودن و سناریو طراحی شده متفاوت خواهد بود. با توجه به اهمیت و حساسیت موضوع به‌منظور شناسایی افراد بالقوه برای انجام مصاحبه از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. در نتیجه نمونه پژوهش، به روش کیفی و انتخابی و شامل ۲۰ نفر برگزیده شدند. خبرگان یادشده از اساتید، کارشناسان و صاحب‌نظران مباحث گروه‌های تروریستی به‌خصوص گروهک داعش، مسئولان امنیتی و انتظامی و دستگاه‌های درگیر در بحث امنیت و چالش‌های امنیتی مرزهای شرقی کشور است. هدف از مصاحبه، استخراج مؤلفه‌های کلیدی و شناسایی پیشران‌ها بوده است. روندها و مؤلفه‌های شناسایی‌شده در بخش مرور اسناد و منابع، طی مصاحبه با ۲۰ نفر از آگاه‌ترین خبرگان نهایی شد و تعداد دیگری از مؤلفه‌ها بدان افزوده شد. یافته‌های این مرحله به نخستین پنل خبرگی ارجاع شد. در مجموع، سه پنل خبرگی در این پژوهش برگزار شده است. هدف از پنل نخست، نهایی سازی مؤلفه‌های کلیدی بود؛ پنل دوم به جمع‌بندی و تعیین پیشران‌ها اختصاص داشت و موضوع پنل سوم، اعتبارسنجی و توصیف سناریوهای خروجی بوده است.

هم‌چنین برای تعیین مؤلفه‌های کلیدی و روابط میان آن‌ها، از فرایند دلفی، طی دو مرحله و با مشارکت همان ۲۰ خبره منتخب بهره گرفته شد. نخست از خبرگان خواسته شد تا میزان اهمیت و عدم قطعیت مؤلفه‌های مهم را تعیین

کنند و در مرحله دوم پس از بازخورد نتایج دور اول، از آنان خواسته شد تا میزان اثرگذاری و اثرپذیری هریک از مؤلفه‌ها را به صورت کمی بیان کنند. در این پژوهش اطلاعات به دست آمده بر اساس روش شوارتز در آینده پژوهی تجزیه و تحلیل و به ترتیب ۱۰ گام سناریونویسی را طی می‌کند. هر فرد به مثابه یک واحد تحلیلی انگاشته می‌شود.

یافته‌های پژوهش

شناسایی مؤلفه‌ها و عوامل کلیدی تأثیرگذار: یافته‌های پژوهش به شرح جدول شماره یک نشان می‌دهد که ۲۶ عامل مؤثر بر فعالیت گروهک تکفیری - تروریستی داعش از طریق مصاحبه عمیق با خبرگان شناسایی شد که پس از بررسی در پنل خبرگان عوامل که تکراری و هم‌پوشانی داشته‌اند حذف و در نهایت ۱۴ عامل به عنوان مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر فعالیت گروهک تکفیری - تروریستی داعش در شرق کشور شناسایی شده است و هریک از مؤلفه‌ها با درجه اهمیت کم با علامت *، متوسط ** و زیاد *** از سوی صاحب‌نظران مشخص شدند.

جدول شماره ۱: مؤلفه‌ها و عوامل تأثیرگذار

ابعاد	مؤلفه‌ها و عوامل تأثیرگذار	درجه اهمیت
	بیکاری	***
اجتماعی	اختلافات قومی و قبیله‌ای	**
	فرهنگ اهل سنت	**
فناوری	زیرساخت‌های ارتباطی	**
	سایت‌های معاند	**
	سایت‌های وابسته به اهل سنت	**
اقتصادی	فقر	***
	قاچاق کالا	**
سیاسی	برخورد حاکمیت	***
	وجود سلاح غیرمجاز	**
	قاچاق مواد مخدر و اشرار مسلح	**
امنیتی	اتباع خارجی غیرمجاز	**
	فعالیت گروهک‌های تروریستی دارای گرایش‌های تکفیری	***
	باندهای سازمان یافته قاچاق انسان	**

شناسایی پیشران‌ها: نیروهای پیشران تغییرات، نیروهای بنیادینی هستند که زمینه تحقق الگوهای رویدادها را مهیا می‌کنند. به بیان روشن‌تر، این نیروهای پیشران هستند که باعث می‌شوند اتفاقات مختلفی روی دهند، این موارد اغلب از سنخ رخ داد و امر واقع هستند و شناسایی آن‌ها مستلزم پایش، استخراج و تحلیل روندهاست (گوردون، ۱۳۹۵، ص ۱۷۵). در پژوهش حاضر، نیروهای پیشران مهم به دست آمده در جدول زیر قابل مشاهده هستند. و هریک از پیشران‌ها با درجه اهمیت کم با علامت *، متوسط ** و زیاد*** از سوی صاحب نظران مشخص شدند.

جدول شماره ۲: پیشران‌های مؤثر بر فعالیت گروهک تکفیری - تروریستی داعش

شماره	پیشران‌ها	درجه اهمیت
۱	فقر اقتصادی و فرهنگی در مناطق اهل سنت	***
۲	احساس تبعیض در شهروند درجه دو بودن	**
۳	حمایت مالی توسط منابع خارجی (کشورهای خلیج فارس)	***
۴	اختلاف یا تفرقه با اهل سنت	*
۵	نقش سرویس‌های اطلاعاتی در حمایت از افراد مستعد	***
۶	انگیزه‌های ایدئولوژیک	*
۷	عدم پاسخ‌گویی به شبهات اهل سنت توسط حاکمیت	**
۸	عملیات روانی داعش	**
۹	عدم حمایت از علماء هم‌گرای اهل سنت (نخبگان)	**
۱۰	توانمندی‌های مالی داعش	*
۱۱	توانمندی تسلیحاتی و آموزشی داعش	***
۱۲	طرح سرویس‌های اطلاعاتی بیگانه برای هم‌افزایی و همکاری گروهک‌های تروریستی تکفیری منطقه	***
۱۳	موفقیت گروه طالبان در زمینه تشکیل دولت امارت اسلامی	***
۱۴	فعالیت گسترده جماعت تبلیغی در استان‌های شرقی کشور	***
۱۵	باندهای سازمان‌یافته قاچاق انسان	*

شناسایی عدم قطعیت‌ها: آینده‌پژوهی به‌طور عام و سناریونویسی به‌طور خاص حول این محور تمرکز یافته که نااطمینانی‌ها در ارتباط با آینده، شناسایی و مدیریت شوند تا کم‌ترین تهدیدات و بیش‌ترین فرصت‌ها در مسیر رسیدن به یک آینده مطلوب فراهم شود. طبیعی است که این نااطمینانی‌ها

فضای احتمالاتی را به بخش‌های مختلفی تقسیم می‌کنند. بنابراین درک صحیح این مرزبندی‌ها و تأثیر آن بر آینده یک پدیده خاص نیز از اهمیت بالایی برخوردار خواهد بود. در همین راستا، برای شناسایی سناریوهای آینده فعالیت گروهک تکفیری داعش در مرزهای شرقی کشور نیز باید این عدم قطعیت‌ها شناسایی شده و تأثیرشان بر رفتار کنش‌گران یا فضای محیطی تحلیل شود که در ادامه موارد زیر به‌عنوان عدم قطعیت مورد تحلیل قرار خواهد گرفت. بر پایه همین استدلال، عدم قطعیت‌های شناسایی شده طبق جدول زیر ارزش‌گذاری می‌شوند.

جدول شماره ۳: عدم قطعیت‌ها

شماره	عدم قطعیت‌ها	امتیاز
۱	تصرف سرزمینی	۲۰
۲	بمب‌گذاری و انفجارات	۲۶
۳	ترور	۲۹
۴	تعرض به مقرهای نظامی و انتظامی	۲۴
۵	تعرض به مراکز طبقه‌بندی‌شده	۲۷
۶	اغتشاش و شورش در مناطق سنی نشین	۳۰
۷	حمله موشکی	۳۴
۸	اقدامات بیوتروریسمی	۲۵
۹	اقدامات ایذایی در اماکن زیارتی و ایام خاص	۳۰
۱۰	هواپیما ربایی	۲۰
۱۱	گروگان‌گیری	۳۰
۱۲	تجزیه‌طلبی (گروه پان‌بلوچ)	۳۲
۱۳	استفاده از پهباد برای اقدامات تروریستی	۳۵
۱۴	رخدادهای امنیتی در استان‌های شرقی کشور توسط داعش	۲۰
۱۵	وضعیت هماهنگی مرزنشینان با داعش یا در تقابل با داعش	۴۸
۱۶	گروه‌های معاند، رسانه‌ها و اختلافات قومی و مذهبی	۴۰
۱۷	اقدامات تبلیغی و جذب نیروی داعش از طریق فضای مجازی و حقیقی	۴۰
۱۸	تعامل، همکاری و هم‌افزایی با سایر گروهک‌های تروریستی تکفیری منطقه	۵۰

تعیین و ارزیابی عدم قطعیت‌های کلیدی: پس از شناسایی و تحلیل عدم قطعیت‌ها باید یک ماتریس چندلایه و چندبُعدی طراحی کرد تا در هر ضلع آن، وضعیت‌های محتمل برای هر یک از این نااطمینانی‌ها قرار گیرد. در ادامه نیز، وضعیت‌های حاصل از تداخل و تعامل این موارد، یک‌به‌یک مورد تحلیل قرار می‌گیرد. اما با توجه به غیرمنطقی و غیرممکن بودن برخی از آن‌ها، بروز اشتراکات متعدد در برخی از حالات و در نهایت درجه اهمیت نابرابر آن‌ها، بهترین کار، انتخاب موارد کلیدی می‌باشد. در هر صورت، نه تنها سرعت عمل در شناسایی آینده افزایش می‌یابد، بلکه با شناسایی سناریوهای محتمل و مهم، زمینه برای آماده‌سازی سازمان برای مقابله با این آینده‌ها و تهدیداتشان فراهم می‌شود. بر پایه همین استدلال، عدم قطعیت‌های شناسایی شده طبق جدول شماره چهار ارزش‌گذاری می‌شوند.

جدول شماره ۴: عدم قطعیت‌های کلیدی

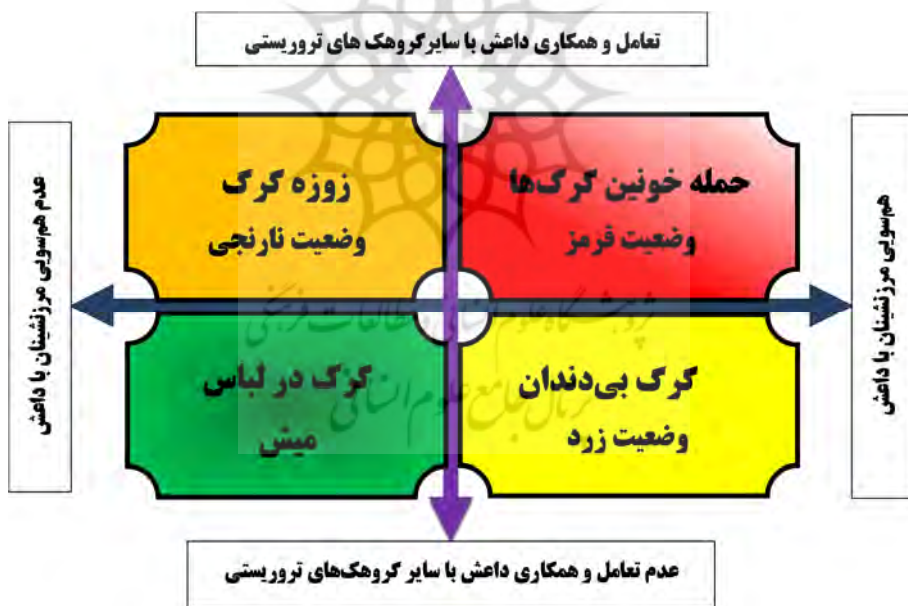
شماره	عدم قطعیت‌های کلیدی	امتیاز
۱	وضعیت تعامل، همکاری و هم‌فزایی داعش با سایر گروهک‌های تروریستی تکفیری منطقه	۵۰
۲	وضعیت هماهنگی مرز نشینان با داعش یا در تقابل با داعش	۴۸

با عنایت به تشریح عدم قطعیت‌ها در خصوص موضوع فعالیت گروهک تکفیری داعش در استان‌های شرقی و امتیازبندی بین آن‌ها بر اساس نظرات کارشناسی صاحب‌نظران، دو عدم قطعیت کلیدی مذکور مشخص شدند. در این رابطه بهترین شرایط مبنی بر عدم تعامل و همکاری گروهک تروریستی تکفیری داعش با سایر گروهک‌های تروریستی در منطقه شرق کشور و هم‌سویی و هماهنگی مرز نشینان شرق کشور مستقر در مقابله با داعش و بدترین شرایط در صورت خلاف این موارد به‌دست‌آمده است.

در بدترین شرایط داعش به آن‌چنان توانی دست یافته است و نیروهای مقاومت داخلی آن قدر ضعیف شده‌اند که داعش با کمک متحدان داخلی به‌خود جسارت ایجاد رخدادهای امنیتی گسترده در مرزهای شرقی و هجمه به ایران را داده است. توان بازدارندگی ایران در پایین‌ترین سطح چندساله اخیر بوده و سپاه قدس به‌دلیل فراگیر بودن منطقه درگیری در مرزهای عراق، سوریه

و یمن تمرکز کافی بر مرزهای شرقی را ندارد. خودروهایی داعش از مرزهای استان سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی و خراسان رضوی وارد خاک ایران شده و اقدام به درگیری سنگین و تصرف خونین مراکز مشخص شده نظامی - انتظامی می‌نمایند، این افراد در مسیر مرز به شهرهای مورد نظر واحدهای پاسگاه مرزی و قضائی را متصرف و پس از قتل و عام کارکنان پاسگاه‌ها اموال و تجهیزات پاسگاه را به غارت می‌برند.

شناسایی سناریوها: دو عامل برتری که در فعالیت گروهک تکفیری - تروریستی داعش در مرزهای شرقی کشور ایفای نقش می‌کنند به ایجاد تعامل و همکاری گروهک تروریستی داعش با سایر گروهک‌های تروریستی منطقه و وضعیت هماهنگی مرزنشینان با داعش یا در تقابل با داعش اشاره دارند. برای این دو عامل و یا عدم انجام آنها، به چهار حالت قابل تصور به شرح شکل شماره یک خواهیم رسید که در آن چهار آینده بدیل قابل ترسیم خواهند بود.

شکل شماره ۱: آینده‌های بدیل فعالیت گروهک تکفیری - تروریستی داعش در مرزهای شرقی کشور

سناریوی آینده ممکن: وضعیت قرمز (حمله خونین گرگ‌ها)

در این وضعیت گروهک تروریستی داعش طی تعامل، هم‌افزایی و همکاری با سایر گروهک‌های تروریستی و تکفیری منطقه و با تجمیع توان خود (نیروی انسانی و تجهیزات نظامی) از مرزهای شرقی به استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی و خراسان رضوی نفوذ می‌کند. برخی مرزنشینان به دلیل گرایش به ایدئولوژی تکفیری یا تحت القائات و عملیات روانی داعش با یکدیگر هم‌سو نبوده و با این گروهک تروریستی همراه هستند. در این سناریو موضوعاتی هم‌چون شهادت سرلشگر حاج قاسم سلیمانی، موجب ضعف بازدارندگی ایران در منطقه شده و تبعات امنیتی ناگوار آن به مرزهای شرقی کشور در استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان رضوی و خراسان جنوبی سرایت می‌کند.

از طرفی با افزایش تحرکات تیم‌های عملیاتی و هسته‌های پنهان تروریستی داعش در کشور عراق و هم‌چنین فعالیت‌های گروهک‌های تروریستی و تجزیه‌طلب خلق عربی در جنوب غربی کشور بخشی از استعداد و توان نظامی سپاه قدس ایران و سایر قوای مسلح معطوف به غرب کشور شده و در این شرایط و با توجه به تمرکز کم‌تر بر مرزهای شرقی کشور، ائتلاف گروهک‌های تکفیری جسارت بیش‌تری برای نفوذ و انجام تحرکات امنیتی خود در خاک ایران نشان داده و با استفاده از ادوات و تجهیزات نظامی در اختیار به مرزهای شرقی کشور نزدیک شده و با ورود به شهرهای مرزی استان‌های شرقی کشور اقدام به درگیری سنگین و بروز رخدادهای امنیتی گسترده‌ای در این مناطق می‌شوند. داعش از طریق عناصر هم‌سو و هسته‌های داخلی خود، به مراکز اقتصادی و دارای طبقه‌بندی شهرهای مرزی تعرض می‌کند. اعضای هسته‌ها پس از توجیه و اطلاع از جوانب طرح عملیات به انواع مواد منفجره و به ابزار تخریبی تجهیز می‌شوند و سایر اهداف خراب‌کارانه خود را آن‌چنان که در فصل قبل اشاره شد، دنبال می‌کنند.

سناریوی آینده‌های محتمل

سناریوی محتمل اول: زوزه گرگ (وضعیت نارنجی)

در این سناریو گروهک تروریستی تکفیری داعش به‌رغم این‌که موفق می‌شود با سایر گروهک‌های تروریستی و تکفیری منطقه تعامل و همکاری داشته باشد لیکن به‌دلیل عواملی از جمله هم‌سو نبودن ساکنین مناطق مرزی و وحدت نهادهای دولتی و حاکمیتی در مقابله با این گروهک، توان حمله مستقیم به مرزهای شرقی کشور هم‌جوار با استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی و خراسان رضوی را نداشته و سعی دارد به کمک هسته‌های داخلی هم‌سو، اقدام به انجام فعالیت‌های محدود ضد امنیتی کند. به‌نحوی که برخی تیم‌های عملیاتی مجهز از عناصر گروهک‌های تروریستی و تکفیری با پشتیبانی و هدایت سرویس‌های اطلاعاتی کشورهای منطقه به یکی از شهرهای کوچک مرزی استان‌های شرقی نفوذ کرده و توسط هسته‌های داخلی هم‌سو و هم‌فکر جابه‌جا و در مناطق شناسایی شده از قبل در شهرهای کوچک و هدف مستقر می‌شوند، اما تشکیلات منسجم و مشخصی ندارند و اقدامات جزیره‌ای و پراکنده‌ای انجام می‌دهند.

در این وضعیت هر از گاهی برخی از ساکنین مناطق مرزی شرق کشور و گروه‌های کم تعداد طرفدار ایدئولوژی و تفکرات تکفیری داخلی با اجرای کمین اقدام به مین‌گذاری و تله‌گذاری در مسیر تردد خودروها و نیروهای گشتی نیروهای مسلح می‌کنند. هم‌چنین بعضاً بمب‌گذاری در برخی مراکز پرجمعیت شهرهای کوچک در دستور کار این گروهک‌ها قرار دارد.

در این وضعیت نهادهای دولتی و حاکمیتی نیز در حالت هوشیاری مطلوب بوده و به بسیاری از تحرکات این گروهک مشرف هستند. گروهک تروریستی داعش اقدامات پراکنده‌ای به‌منظور از بین بردن امنیت در استان‌های شرقی انجام می‌دهد که بسیاری از این عملیات قبل از این‌که به مرحله اجرا برسد کشف و خنثی‌سازی می‌شود. هم‌چنین بعضاً بمب‌گذاری در برخی مراکز پرجمعیت شهرهای کوچک در دستور کار این گروهک‌ها قرار دارد. در این

شرایط داعش که توان حمله مستقیم و اجرای عملیات گسترده در استان‌های شرقی را به دلیل عدم همراهی و همکاری کردن ساکنین استان‌های مذکور با این گروهک نخواهد داشت، هر از گاهی با تکیه بر هسته‌های اندک داخلی به موفقیت‌های جزئی و کم ارزشی دست یافته اما اقدامات آنان معضلات امنیتی شاخصی را در پی نخواهد داشت.

سناریوی محتمل دوم: گرگ بی دندان (وضعیت زرد)

در سناریوی محتمل دوم گروهک تروریستی تکفیری داعش با سایر گروهک‌های تروریستی منطقه موفق به برقراری ارتباط و همکاری نشده، لذا توان لازم برای حمله مستقیم به مرزهای شرقی کشور و اجرای عملیات گسترده را نخواهد داشت، لیکن به دلیل برخی مسائل از جمله غافل‌گیری نهادهای دولتی و حاکمیتی در تقابل با تفکرات و اقدامات داعش، حمایت مستقیم و غیرمستقیم رسانه‌های خارجی و شبکه‌های اجتماعی از اقدامات داعش در جدار مرز و همراهی و هم‌سویی مرزنشینان با این گروهک به دلیل گرایش به ایدئولوژی داعش تحت القائات و عملیات روانی گروهک، گروهک تروریستی تکفیری داعش در اقدامات فرامنطقه‌ای و راهبردی خود، به نظر می‌رسد از طریق نزدیک شدن به مرزهای ج.ا.ایران با هدف از بین بردن امنیت در استان‌های شرقی کشور، به دنبال نفوذ در مناطق سنی‌نشین جدار مرز ج.ا.ایران برای گسترش دامنه فعالیت‌ها در مناطق هم‌جوار مرز و یا شهرهای عمقی ایران بوده و قصد دارد با جذب عناصر ایرانی دارای تفکرات تکفیری و تشکیل هسته‌های داخلی هم‌سو و گروه‌های جدید و نوظهور تکفیری و اعزام تیم‌ها و هسته‌های کوچک تروریستی و استفاده از هسته‌های اندک داخلی به‌منظور گسترش حوزه عملیاتی در خاک ج.ا.ایران، اقدام به انجام فعالیت‌های محدود ضدامنیتی کند. در این وضعیت هر از گاهی برخی از ساکنین مناطق مرزی شرق کشور و گروه‌های کم‌تعداد طرفدار ایدئولوژی و تفکرات تکفیری داخلی با اجرای کمین اقدام به مین‌گذاری و تله‌گذاری در مسیر تردد خودروها و نیروهای گشتی نیروهای مسلح می‌کنند. نهادهای دولتی و حاکمیتی در نحوه برخورد و مدیریت جریان‌های تکفیری دچار گسستگی و پراکندگی شده و شرایط مطلوبی ندارند و تحرکات این گروهک تحت اشراف اطلاعاتی مناسبی نمی‌باشد.

گروهک تروریستی داعش به‌منظور از بین بردن امنیت در استان‌های شرقی کشور، هر از گاهی با تکیه بر هسته‌های اندک داخلی و تیم‌های کوچک عملیاتی و برخی اقدامات جزیره ای و پراکنده اقدام به خرابکاری و بمب‌گذاری و سایر اقدامات خرابکارانه پراکنده در سطح استان‌های مذکور می‌نماید اما به دلیل عدم تعامل و همکاری سایر گروهک‌های تروریستی تکفیری و توان محدود گروهک، داعش توان اجرای عملیات گسترده را نخواهد داشت.

سناریوی آینده مطلوب (مرجح): گرگ در لباس میش (وضعیت سبز)

این سناریو با توجه به شرایطی تدوین شده که در آن گروهک تروریستی داعش به دلیل عدم تعامل و همکاری با سایر گروهک‌های تروریستی توان حمله به مرزهای شرقی استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی و خراسان رضوی را ندارد، مرز نشینان با یکدیگر هم‌سو و در مقابل داعش قرار دارند و نهادهای دولتی و حاکمیتی در خصوص نحوه مقابله با تفکرات و اقدامات داعش هم‌سو هستند. این بهترین سناریوی در نظر گرفته شده برای مقابله با گروهک تروریستی تکفیری داعش در منطقه شرق کشور است.

با ضعیف شدن گروهک‌های تکفیری و شکل‌گیری حکومت‌های دموکراتیک در کشورهای درگیر منازعه؛ اقدامات و کنش‌های امنیتی داعش در استان‌های شرقی نیز منتفی می‌شود. بروز حوادث تروریستی در کشورهای اروپایی و تهدیدات بالقوه آن سبب شده که معمای امنیت در این منطقه به پیچیده‌ترین سطح ممکن خود برسد و امنیت منطقه پس از ظهور گروه‌های سلفی - تکفیری بیش از هر زمان دیگری شکل جهانی به خود بگیرد.

هم‌چنین تحولات اخیر افغانستان که منجر به سقوط دولت افغانستان و تشکیل امارت اسلامی توسط گروه طالبان شد و اعلام رسمی سران این گروه مبنی بر این که اجازه فعالیت به هیچ‌کدام از گروهک‌های تروریستی را نخواهد داد در کنار نقش مؤثر ایران، می‌تواند نشان‌گر این باشد که عمر گروهک‌های سلفی و تکفیری در افغانستان به‌صورت تشکیلات سازمان‌یافته، رو به زوال می‌باشد. داعش امروزه حتی برخی از حامیان اولیه خود را نیز نگران کرده

است؛ زیرا برای این حامیان، قابل پیش‌بینی است که گروهک‌های تکفیری زمینه و استعداد حمله به کشورهای عربی دیگری چون اردن، عربستان سعودی و کویت را دارند، چرا که گروهک‌های تکفیری گرچه از جانب این کشورها کمک‌های زیادی را دریافت کرده‌اند، اما به لحاظ دینی، حکومت این کشورها را طاغوت می‌دانند. مجموعه عوامل ذکر شده و ده‌ها عامل دیگر، نابودی داعش را بیش‌ازپیش در اذهان متبادر ساخته است. با این وجود، بعد از سقوط داعش، سناریوی فوق احتمالاً در درون خود طیفی از سناریوها را خواهد داشت.

از دیدگاه منافع جمهوری اسلامی، این سناریو دارای وجوه مثبت بسیار است، از جمله این که بهانه‌ای برای حضور و دخالت‌های خارج از منطقه در افغانستان باقی نمی‌ماند. در عین حال، افغانستان باثبات و در حال بازسازی، برای اقتصاد ایران و شرکت‌های بخش خصوصی و دولتی کشور می‌تواند بازار مناسب و گسترده‌ای باشد؛ چرا که زیربناهای اصلی افغانستان از جنگ داخلی طولانی آسیب زیادی دیده و احتیاج به سرمایه‌گذاری دارد.

لازمه اجرای سناریوی یادشده آن است که پس از نابودی گروهک‌های تکفیری، مذاکرات ملی با حضور تمامی احزاب، گروه‌ها و مخالفان غیر مسلح شروع تا به ساز و کار مفاهمه و ثبات‌بخشی دست پیدا کنند. طبیعتاً نتیجه سناریو یاد شده تا حد زیادی به فروکش کردن منازعات و بحران در منطقه و در میان بازیگران منطقه‌ای خواهد انجامید.

در این حالت گروهک تروریستی داعش با حجم تبلیغات خود در فضای مجازی و شبکه‌های ماهواره‌ای، فضای رعب و وحشتی را در مناطق مرز نشین کشور حاکم کرده و اگر چه مرزنشینان به لحاظ مسائل مالی در تنگنا می‌باشند لیکن در مقابل تطمیع گروهک تروریستی داعش هم‌سویی با این گروهک را نشان نمی‌دهند. رسانه‌های خارجی معاند با افزایش حجم عملیات روانی و رسانه‌ای خود تمرکز بالایی بر اختلافات قومی و مذهبی داشته و روزبه‌روز نیز افزایش پیدا می‌کند. احساس ناامنی ناشی از حمله احتمالی داعش به مناطق مرزی وجود داشته و گرایش مردم به تأمین تجهیزات نظامی (اسلحه و مهمات) برای دفاع از خود در مقابل حمله احتمالی داعش بیش‌تر شده است.

از طرفی در این سو و در داخل کشور نیز نیروهای تأثیرگذار داخلی مقابل داعش از جمله وزارت امور خارجه، نیروی قدس سپاه، ارتش ج.ا.ایران، شورای عالی امنیت ملی با سران طوایف و اقوام سنی اقلیت‌های دینی و ساکنان استان‌های شرقی هم‌سو و در یک جبهه حضور دارند. هماهنگی و تعاون بین نهادهای دولتی و حاکمیتی و اجرای طرح‌های زیرساختی در استان‌های مذکور به‌ویژه سیستان و بلوچستان و خراسان جنوبی تا حد زیادی از نارضایتی‌های اقتصادی و معیشتی کاسته و مشکل بیکاری جوانان استان حل شده است. ارتش و سایر نیروهای مسلح به‌ویژه فراجا با اجرای طرح‌های متعدد، منطقه را از حیث سلاح‌های غیر مجاز و وجود اشرار مسلح پاک کرده‌اند. در چنین شرایطی حتی اگر داعش عرصه‌ای برای نفوذ به مرزهای شرقی ایران پیدا کند با مقابله شدید داخلی مواجه خواهد شد و زمین گیر می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش کوشش شد با بررسی و بازشکافی سناریوهای محتمل برای آینده حضور و فعالیت گروهک تکفیری - تروریستی داعش در مرزهای شرقی کشور پرداخته شود. روش سناریو نویسی از آن جهت انتخاب شد که می‌تواند به ما کمک کند تا با شناخت برخی از عناصر مهمی که احتمالاً در ساخت آینده تأثیر خواهند داشت، تصویرها و داستان‌هایی از آینده بسازیم و درک جامع تری از آینده‌های محتمل و چگونگی تلاش برای هم‌سویی با برخی یا دوری از برخی دیگر به دست آوریم. به‌طور کلی ارزیابی سناریوهای محتمل، ممکن و مرجح و نیز تحلیل همه پانزده پیشران‌های کلیدی احصاء شده در این پژوهش، برای آینده حضور و فعالیت گروهک تکفیری - تروریستی داعش در شرق کشور حائز اهمیت است و در تحقق تحولات، رویدادها و تصویرهای آینده، نقش‌آفرین هستند. با لحاظ ابعاد مختلف موضوع آینده فعالیت گروهک تکفیری داعش و نیز در نظر داشتن ویژگی‌های لازم برای اتخاذ رویکردی آینده‌پژوهانه در خصوص موضوع پژوهش، از جمله پیچیدگی، ابهام، عدم قطعیت و نیاز به کل‌نگری، تصاویری ملموس، باورپذیر و متفاوت، از سناریوهای محتمل و سازگار آینده فعالیت گروهک تکفیری - تروریستی داعش در

مرزهای شرقی کشور ارائه دهد، در این راستا و با بهره‌گیری از روش‌شناسی آینده‌پژوهانه، حضور و فعالیت گروهک تکفیری - تروریستی داعش در قالب چهار سناریوی اصلی توصیف و روایت شد.

با عنایت به تشریح عدم قطعیت‌ها در خصوص موضوع تهدیدهای امنیتی گروهک تکفیری داعش در استان‌های شرقی و امتیازبندی بین آن‌ها بر اساس نظرات کارشناسی صاحب‌نظران، دو عدم قطعیت کلیدی رخدادهای امنیتی در استان‌های مذکور توسط داعش و وضعیت هماهنگی مرزنشینان با داعش یا در تقابل با داعش مشخص شدند. و هم‌چنین ۱۵ پیشران از جمله فقر اقتصادی و فرهنگی در مناطق اهل سنت، احساس تبعیض در شهروند درجه دو بودن، حمایت مالی توسط منابع خارجی (کشورهای خلیج فارس)، اختلاف یا تفرقه با اهل سنت، نقش سرویس‌های اطلاعاتی در حمایت از افراد مستعد، انگیزه‌های ایدئولوژیک، عدم پاسخ‌گویی به شبهات اهل سنت توسط حاکمیت، عملیات روانی داعش، عدم حمایت از علماء هم‌گرایی اهل سنت (نخبگان)، توانمندیهای مالی داعش، توانمندی تسلیحاتی و آموزشی داعش، طرح سرویس‌های اطلاعاتی بیگانه برای هم‌افزایی و همکاری گروهک‌های تروریستی تکفیری منطقه، موفقیت گروه طالبان در زمینه تشکیل دولت امارت اسلامی، فعالیت گسترده جماعت تبلیغی در استان‌های شرقی کشور، باندهای سازمان‌یافته قاچاق انسان مورد شناسایی قرار گرفته و در تدوین سناریوها دارای اثر سازنده بودند.

از دیدگاه خبرگان در پندل پایانی پژوهش سناریوی اول سناریوی وضعیت قرمز است که در آن گروهک تروریستی داعش طی تعامل و همکاری با سایر گروهک‌های تکفیری منطقه و با تجمیع توان خود (نیروی انسانی و تجهیزات نظامی) از مرزهای شرقی به استان‌های شرقی کشور نفوذ می‌کند. برخی مرزنشینان به‌دلیل گرایش به ایدئولوژی تکفیری یا تحت القاءات و عملیات روانی داعش با یکدیگر هم‌سو نبوده و با این گروهک همراه می‌باشند که ارزیابی و روایت سناریوی مزبور در بخش یافته‌های پژوهش انجام گرفته است. در ادامه روند فعالیت داعش در مرزهای شرقی کشور دو سناریوی محتمل شناسایی شد، در سناریوی محتمل اول گروهک تروریستی داعش موفق

می‌شود با سایر گروهک‌های تکفیری منطقه تعامل و همکاری داشته و هر از گاهی در قالب تیم‌های عملیاتی از مرزهای شرقی کشور نفوذ کند این موضوع در حالی است که مرزنشینان و نهادهای دولتی و حاکمیتی در خصوص نحوه مقابله و مواجهه با تفکرات و اقدامات داعش هم‌سو هستند. سناریوی محتمل دوم گروهک تروریستی داعش با سایر گروهک‌های تروریستی منطقه موفق به برقراری ارتباط و تعامل نشده اما از طرفی نهادهای دولتی و حاکمیتی غافل‌گیر شده و مرزنشینان به دلیل گرایش به ایدئولوژی داعش یا تحت القائات و عملیات روانی این گروهک با یکدیگر هم‌سو نبوده و با این گروهک تروریستی همراه هستند و این امر پتانسیل ناامنی در منطقه را افزایش می‌دهد.

در پایان سناریو مرجح (مطلوب) تحت عنوان سناریوی وضعیت سبز (گرگ در لباس میش) شناسایی شد. با توجه به شرایطی تدوین شده که در آن گروهک تروریستی داعش به دلیل عدم تعامل و همکاری با سایر گروهک‌های تروریستی توان حمله به مرزهای شرقی استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی و خراسان رضوی را ندارد، مرزنشینان با یکدیگر هم‌سو و در مقابل داعش قرار دارند و نهادهای دولتی و حاکمیتی در خصوص نحوه مقابله با تفکرات و اقدامات داعش هم‌سو هستند. این بهترین سناریوی در نظر گرفته شده برای مقابله با گروهک تروریستی تکفیری داعش در منطقه شرق کشور است.

پیشنهادها

- ۱- پیشنهاد می‌شود طی یک اقدام مؤثر و کاملاً فنی - اطلاعاتی، جمع‌آوری، ارتقاء اشراق، مهار اطلاعاتی و اضمحلال جریان تکفیری در مناطق مرزی استان‌های سنی‌نشین و نقاط آلوده امنیتی شرق کشور بیش‌ازپیش در دستور کار قرار گیرد؛
- ۲- شناسایی، دستگیری، تخلیه اطلاعاتی و طرد عناصر سلفی تکفیری غیر ایرانی و جلوگیری جدی از رسوب آنان در داخل کشور؛
- ۳- تهیه و تدوین اطلس جغرافیایی امنیتی حضور این جریان در شرق کشور؛

- ۴- هوشمندسازی و تقویت همکاری و هماهنگی‌های عملیاتی نیروهای نظامی و انتظامی در جدار مرزهای شرقی کشور به‌ویژه استان‌های سیستان و بلوچستان و خراسان جنوبی به‌منظور ممانعت و مقابله با اقدامات ضدامنیتی جریان تکفیری؛
- ۵- دیپلماسی فعال در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی علیه کشورهای حامی جریان تکفیری با هدف بازدارندگی و افزایش هزینه‌های حمایت از جریان‌های تکفیری؛
- ۶- تقویت هم‌گرایی و بهره‌گیری از ظرفیت و توان علماء و نخبگان جهان اسلام در جهت مقابله فرهنگی و سیاسی با مخاطرات و تهدیدهای جریان تکفیری؛
- ۷- بهره‌گیری از ظرفیت کمیته مقابله با تروریسم سازمان ملل برای تعقیب و مقابله با گروه‌های تروریستی تکفیری؛
- ۸- گسترش چتر اطلاعاتی و اشراف عمومی بر تحرکات اهل سنت به‌ویژه در مناطق آلوده، آسیب‌پذیر و جدار مرزهای استان‌های شرقی کشور؛
- ۹- تقویت جریان‌های هم‌سو با انقلاب در میان اهل سنت شرق کشور و استفاده مناسب و منطقی از ظرفیت‌های علمای اهل سنت این منطقه به‌ویژه برای تبیین چهره واقعی جریان تکفیری؛
- ۱۰- رفع خلاءهای قانونی برخورد با جریان‌های تکفیری و پیگیری‌های قضایی و حقوقی در مجامع بین‌المللی، اتخاذ تدابیر مناسب قضایی، حقوقی و انتظامی برای بهره‌گیری از پلیس بین‌الملل در کشورهای مختلف در تعقیب عناصر وابسته به جریان‌های تکفیری؛
- ۱۱- برنامه‌ریزی راهبردی برای رفع تبعیض و نارسایی‌های اجتماعی - اقتصادی و سیاسی در مرزهای شرقی کشور و استفاده برابر از فرصت‌ها و امکانات و توزیع ثروت برای پیشگیری از جذب و عضویت ساکنان مرزی در گروه‌های تروریستی.

سپاس‌گزاری

از کلیه همکاران، نخبگان و متخصصان و اساتید بزرگوار که در انجام این پژوهش ما را یاری کردند کمال تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

منابع

- اخوان کاظمی، مسعود؛ صادقی، سید شمس‌الدین و پروندی، ایوب. (۱۳۹۷). آینده‌پژوهی گروه‌های تکفیری و تأثیر آن‌ها بر منازعات منطقه ای در غرب آسیا. پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۷(۲۴)، صص ۲۱۴-۱۹۱، موجود در آدرس: doi:10.22054/qps.2018.17850.1499
- بوزان، باری. (۱۳۷۹). آشنایی با مکتب کپنهاک در حوزه مطالعات امنیتی. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۳(۳)، صص ۹-۱۵، موجود در آدرس: <https://ensani.ir/fa/article/119711>
- توکلی، زهرا؛ برزگر، کیهان و توسلی رکن‌آبادی، مجید. (۱۴۰۰). نفوذ داعش در آسیای مرکزی و تأثیر آن بر امنیت ملی ج. ا. ایران. فصلنامه مطالعات سیاسی، ۱۴(۵۳)، صص ۱-۲۶، موجود در آدرس: https://journals.iau.ir/article_687911.html
- داوند، محمد و اسلامی، محسن. (۱۴۰۰). امکان‌سنجی دولت‌سازی داعش در محیط پیرامونی ج.ا.ا. تا ۱۴۰۴ در پرتو الگوی امنیت راهبردی (مطالعه موردی: افغانستان). جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام، ۹(۱۸)، صص ۳۱۴-۲۷۷؛ موجود در آدرس: doi:10.22070/iws.2021.5742.1965
- درج، حمید و نورانی بنام، کاظم. (۱۴۰۱). تلاش راهبردی جمهوری اسلامی ایران برای حذف داعش از معادلات عراق و سوریه. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۳(۳)، ۶۷-۹۳، موجود در آدرس: doi:10.22059/jhgr.2020.306175.1008142
- رضایی، رضا و موسوی جشنی، سید صدرالدین. (۱۳۹۶). ظهور داعش و تأثیر آن بر معادلات منطقه‌ای: مطالعه موردی چالش‌ها و فرصت‌های به‌وجودآمده برای ایران. جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام، ۱۱(۵)، صص ۱۴۹-۱۷۴، موجود در آدرس: doi: 10.22070/iws.2018.2524.1453

- سنایی، اردشیر و کاویانپور، مونا. (۱۳۹۵). ظهور داعش و تأثیر آن بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل. ۹(۳۴)، صص ۱۴۵-۱۶۶، موجود در آدرس:

https://prb.ctb.iau.ir/article_۵۲۰۷۱۷.html

- سام دلیری، کاظم و داوند، محمد. (۱۳۹۹). الگوهای رفتاری گروه تکفیری- تروریستی داعش در حوزه دفاعی-امنیتی ج.ا.ایران تا ۱۴۰۴. فصلنامه امنیت ملی، ۱۰(۳۶)، ۳۷۷-۴۰۸، موجود در آدرس:

https://ns.sndu.ac.ir/article_۱۰۲۸.html

- شعاعی، مرتضی؛ مرادی سیاسر، غلامرضا؛ آزاد فدا، شیوا و رضایان قیه‌باشی، احد. (۱۳۹۹). شناسایی سناریوهای آینده تأمین امنیت رویدادهای ورزشی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه آینده‌پژوهی دفاعی، ۵(۱۹)، صص ۷-۲۹، موجود در آدرس: doi: 10.22034/dfs.2021.141699.1443

- عالیشاهی، عبدالرضا؛ تاجیک، هادی و فروزان، یونس. (۱۳۹۶). بررسی دلایل حضور گروهک تروریستی- تکفیری داعش در افغانستان بر اساس تئوری دومینوی ویلیام بولیت. فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک، ۱۳(۴۵)، صص ۱۷۳-۱۹۵، موجود در آدرس:

https://journal.iag.ir/article_۵۵۷۰۰.html

- فوزی، یحیی و نخعی زرنندی، نصرالله. (۱۴۰۰). آینده‌پژوهی داعش در عراق و سوریه. فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام، ۱۹(۹)، صص ۱-۲۸، موجود در آدرس:

doi: 10.22070/iws.2022.5549.1936

- محسنی، علی؛ نقی‌زاده، فرزاد. (۱۴۰۰). بررسی نقش دفاعی ایران در مقابله با گروه تروریستی. فصلنامه دانش تفسیر سیاسی، ۳(۱۰)، صص ۸۷-۱۰۸. موجود در آدرس:

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/۱۹۶۷۸۷۳>

- نوروزی، مجتبی؛ قرایی، زینب. (۱۴۰۱). آینده پژوهی تفسیر قرآن؛ بسترها و بایسته‌ها فصلنامه آینده‌پژوهی ایران، ۲(۷)، صص ۵۵-۷۸، موجود در آدرس: doi: 10.30479/jfs.2023.17005.1383

- Bell, Wendel (2013). Future Foundations, Translated by: Mostafa Taghavi, Mohsen Mohaghegh, Tehran: Defense Industry Educational and Research Institute. (In Persian).

- Bell, Wendell. (2003). Foundations of futures studies: History, purposes, and knowledge. Volume 1, Human science for a new era. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Carlock, D., Anderson, J. (2007). Teaching and assessing the database searching skills of student nurses. Nurs Educ; 32(6). Pp. 251-5. Available at:
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17998852>
- Cornish, Edward. (2007). The Study of the Future: An Introduction To the Art and Science of Understanding And Shaping Tomorrow's World. USA: World Future Society. Available at:
<https://www.waterstones.com/book/the-study-of-the-future/edward-cornish/9780930242039>
- Dator, J. (2009). Alternative futures at the Manoa School. Journal of Futures Studies, 14(2). Pp. 1-18. Available at:
https://www.researchgate.net/publication/_228380947
- Dator, J (2002). Futures studies as applied knowledge". In New thinking for a new millennium (119-129). Routledge. Available at:
<https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203434536-7>
- Gariboldi, M. I., Lin, V., Bland, J., Auplish, M., & Cawthorne, A. (2021). Foresight in the time of COVID-19. The Lancet Regional Health Western Pacific, 6, 1-6. Available at:
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33521742> DOI: 10.1016/j.lanwpc.2020.100049
- Gordon, Theodore, Elizabeth Florescu, Jeromo Glenn and Yair Sharan, (2016), Identification of potential terrorists and adversary planning, The Nato science for peace and security programme, vol. 132. Available at:
<https://catalog.libraries.psu.edu/catalog/30873270>
- 22-Nowacki, G. (2019). Threat Assessment of Potential Terrorist Attacks to the Transport Infrastructure, Transnav Journal, The International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation, 8(2). 219-227. Available at:
DOI: 10.12716/1001.08.02.07